

15e jaargang
nummer 8
augustus 1979

DAAD EN GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ Bij elke bijzondere handeling +
+ gaat het denken aan het doen +
+ vooraf. Bij het handelen van +
+ klassen of massa's blijkt de +
+ betekenis van het handelen +
+ pas achteraf. Hier gaat de +
+ daad vooraf aan het begrip. +
+++++

Theo Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit *vrijwillige bijdragen*

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad

Postgiro 307695

AAN WIE HEEFT NU EIGENLIJK THATCHER

WEL DE OORLOG VERKLAARD?

De nieuwe Britse premier, mevrouw Margaret Thatcher, had nog maar nauwelijks haar intrek in haar ambtswoning in Downingstreet genomen, of zij vervulde een belofte aan het Conservatieve kiezersvolk. Tijdens de voorafgaande campagne was zij niet moe geworden te verzekeren, dat haar regering er niet voor zou terugschrikken een krachtig halt toe te roepen aan datgene wat zij omschreef als "de vakbondspraktijken van de afgelopen winter". Begin juli werden de desbetreffende plannen gepubliceerd. In een deel van de Britse en ook in de Nederlandse pers zijn zij gekarakteriseerd als "een oorlogsverklaring aan de vakbeweging". Zo zijn zij - schijnbaar althans - ook opgevat door de vakbeweging zelf. Len Murray, de sekretaris-generaal van de T.U.C. (het overkoepelend orgaan daarvan), sprak van een "aantasting van de fundamentele vakbondsrechten". Een aantal bonden reageerde op uiterst agressieve wijze en gaf te kennen, dat mevrouw Thatcher, als zij op oorlog uit was, die oorlog zou kunnen krijgen. Weliswaar had de minister voor werkgelegenheid, de heer James Prior, de publikatie van de regeringsvoornemens vergezeld laten gaan van de mededeling, dat het om niet meer dan een blauwdruk ging waarover het kabinet met de vakbeweging wenste te praten, maar de vakbeweging toonde zich van stonde af aan weinig bereid tot een dergelijk overleg. Zij nam een houding aan alsof met de verschijning van deze blauwdruk het eerste schot in de oorlog in feite al was gelost.

Maar vormen de Conservatieve voorstellen werkelijk een bedreiging van fundamentele vakbondrechten? Het progressieve dagblad "The Guardian" verklaarde in een commentaar, dat het iets dergelijks daarin niet vermocht te ontdekken. Wat de regering beoogt kan in drie punten worden samengevat:

1. stakers zullen - als de plannen tot wet verheven zouden worden - voortaan alleen nog maar mogen posten bij het eigen bedrijf en alleen nog maar mensen mogen trachten te beïnvloeden die direkt bij het konflikt betrokken zijn;
2. het verplichte lidmaatschap van een vakbond - de zogenaamde

"closed shop" - zal worden beperkt;

3. de overheid zal gelden beschikbaar stellen voor het organiseren van geheime stemmingen per post over zaken als bestuursbenoemingen en staken.

Wat kleeft er aan deze voorstellen, zo vroeg "The Guardian" zich af, dat de vakbonden reden geeft zich er zo over op te winden?

Het enig mogelijke antwoord luidt: *niets*. Nu reeds bestaat er in Engeland een wet die "excessen" (zoals men dat noemt) bij het posten tot een strafbaar feit maakt. En zijn het bovendien in de afgelopen winter niet de vakbonden zelf geweest die alle mogelijke moeite hebben gedaan om massale postpraktijken en het optreden van zogeheten "vliegende kolonnes" te voorkomen of de kop in te drukken? Zijn de vakbonden dit voorjaar niet geheel vrijwillig akkoord gegaan - in samenwerking met de toen nog aan het bewind zijnde Labour-regering - met een gedragscode voor stakingen, een gedragscode die de toenmalige premier Callaghan voor noodzakelijk hield omdat ook hem de praktijk van de stakers minstens zoveel afschuw inboezemde als de brave middenstandsdochter Margaret Thatcher? En waarom al dat rumoer over punt drie bij vakbonden, die herhaaldelijk gepoogd hebben niet bij handopsteken te laten stemmen in de hoop dat dan de gematigde vakbondsleden in de meerderheid zouden blijken te zijn?

Wie op deze dingen let kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de geschiedenis zich - min of meer en zij het dan in wat andere vorm - herhaalt. Tegen het einde van de jaren '60 was het de Labourregering die een wetsontwerp voorbereidde dat beoogde een dam op te werpen tegen permanente stakingsactiviteit in Groot-Brittannië. Toen een paar jaar later de Conservatieve regering-Heath een praktisch eensluidend wetsontwerp in het parlement bracht stonden én de vakbeweging én de Labour-oppositie op hun kop. Nu komt de regering-Thatcher met voorstellen die op de keper beschouwd niets anders behelzen (het punt van de "closed shop" dan even buiten beschouwing gelaten) dan wat de vakbeweging en Labour zelf ook hebben nagestreefd en men is getuige van soortgelijke verontwaardiging. Niet voor niets heeft de Londense korrespondent van "De Volkskrant" geschreven, dat de Labouroppositie weliswaar aankondigde de plannen van Thatcher en Prior met hand en tand te zullen bestrijden, maar dat diezelfde oppositie het in feite met de Conservatieve premier niet zo oneens is.

Dit alles geeft aanleiding tot twee vragen: wat heeft het verzet van de Britse vakbeweging werkelijk te betekenen? en: aan wie heeft premier Margaret Thatcher nu eigenlijk de oorlog verklaard?

Laat ons beginnen met de laatste. Het is, zo menen wij, niet alleen mogelijk maar zelfs waarschijnlijk dat Margaret Thatcher zélf oprecht van mening is, dat zij een "oorlogsverklaring" aan de Britse vakbeweging heeft gericht, maar in feite heeft zij dat allerminst gedaan. Waaraan zij in werkelijkheid de oorlog heeft verklaard, dat is *niet* de vakbeweging maar de Britse arbeidersklasse. Anders dan Margaret Thatcher nu en Heath destijds van mening zijn en waren is het allerminst de vakbeweging die verantwoordelijk kan worden gesteld voor het optreden van de Britse vakbondsleden. Integendeel: de stakende arbeiders hebben gehandeld op een wijze, die ook de vakbeweging als geheel en elk der aangesloten bonden een doorn in het oog was en waartegen zij zich hebben gekeerd. Een bevestiging daarvan vormde een oopmerking van de Londense korrespondent van de "Nieuwe Rotterdamse Courant" die naar aanleiding van Priors "blauwdruk" schreef, dat de vakbondsleiding er afgelopen winter eenvoudig niet in slaagde de leden in de hand

te houden. Waar premier Thatcher - evenals Heath destijds - een einde aan wil maken, dat is niet het vakbondsoptreden, maar de zelfstandige arbeidersstrijd en de machtsvorming van de arbeiders die daarbij aan de dag treedt.

Als dat zo is - en daarmee komen wij tot de eerste vraag - waarom gedraagt de vakbeweging, wie het zelfstandig arbeidersoptreden een even grote doorn in het oog is, zich dan zo agressief? Het antwoord luidt: omdat zij niet anders kan. Waarmee men bij al deze agressiviteit te doen heeft, dat is - om het met de woorden van de Nederlandse scheepvaartwoordvoerder Bakx te zeggen - het opvoeren van "een komedie voor de achterban". Heel de gang van zaken rond de jongste Britse regeringsvoorstellen onthult nog weer eens de merkwaardige, dubbelzinnige positie van de vakbeweging, die als dienaar van het ondernemersdom fungeert maar die tegelijkertijd genoodzaakt is de "image" op te houden van het tegendeel. De vakbeweging en de Labouroppositie zijn het eens met Thatcher, maar zij kunnen het zich niet permitteren dat te zeggen. Zij moeten zich anders opstellen, of liever: zij moeten de schijn waken zich anders op te stellen omdat zij beducht moeten zijn op ledenverlies van ernstige omvang.

Hier ligt ook de reden waarom het voorstel betreffende de "closed shop" in feite het enige punt is, dat serieus de belangen van de vakbeweging raakt, ook al speelt het bij het tumult dat de vakbeweging maakt de geringste rol.

In één woord: van een oorlog tussen Thatcher en de vakbeweging is volstrekt geen sprake, wat Thatcher ook noemt en wat de vakbeweging ook mag beweren. Waarmee men te doen heeft - en de tijd zal het ongetwijfeld leren - is slechts een *schijngevecht*. Een soort van steekspel zou men kunnen zeggen. Op het moment dat het beëindigd wordt zal het *werkelijke* gevecht beginnen, dat tussen Thatcher en de arbeiders. Maar zou het, zal men zich afvragen, niet mogelijk zijn dat de vakbeweging de arbeiders te hulp roept bij het steekspel? Het staat te bezien, geloven wij. De vakbeweging moet zich bewust zijn van de daaraan verbonden risico's. Want indien zij dat doet is het welhaast onvermijdelijk dat het steekspel menens wordt. Dan zal blijken dat de arbeiders niet als hulptroepen van de vakbeweging fungeren maar hun venijnige slagen doen neendalen, zowel op het hoofd van de premier als op de zogenaamd "eigen" organisaties. Thatcher heeft de lont bij het kruit gelegd. Als die lont wordt aangestoken zal er een heel ander soort van explosie volgen dan waarvan de kabinetsministers dromen.

=====

A A N D E L E Z E R S

Het kost altijd veel moeite om het werk in de vakantietijd draaiende te houden. De stencils voor een nieuwe druk van de brochure "Was de sociaaldemocratie ooit socialistisch?" liggen bijvoorbeeld al enige tijd klaar. Door de vakanties is het afdraaien er tot nu toe bij ingeschoten. We kunnen echter gerust stellen, dat begin september die brochure gereed zal zijn. Zij die om die brochure hebben gevraagd zullen dus nog even geduld moeten hebben. Zo gauw de brochure gereed is zal hij aan hen die er om hebben gevraagd worden toegezonden.

OVER RADENKOMMUNISME EN KLASSENSTRIJD

S l o t 1)

Voor zover de zelfstandige klassenstrijd als een ontwikkelingsproces wordt aangeduid, wordt geen verband gelegd met de radenkommunistische opvattingen en waar over het radencommunisme wordt geschreven wordt nauwelijks verband gelegd met de zelfstandige strijd, hetzij dan op een geheel verkeerde wijze. Met deze woorden besloten wij vorige maal onze kritische beschouwingen over datgene wat door het tijdschrift "Spartacus" omtrent ons onderwerp ten beste is gegeven. Daarbij verweten wij het genoemde blad, weliswaar te beseffen, dat de zelfstandige klassenstrijd een proces is, maar volledig in gebreke te blijven, zodra het er om gaat dat proces nader te beschrijven.

Op het eerste gezicht kan het de schijn hebben, dat deze kritiek in hoge mate onrechtvaardig is. In het meinumner van "Spartacus" immers wordt gekonstateerd, dat de tegenstellingen tussen de staatssocialistische oftewel staatskapitalistische sociaaldemokraten en bolsjewieken enerzijds, de radencommunisten anderzijds, voortvloeien uit de sociale klassenworsteling in de jaren na de eerste wereldoorlog 2). Er wordt opgemerkt dat de verandering die zich omstreeks 1920 in 't standpunt van Herman Gorter voltrekt, niet los gezien kan worden van de massabewegingen die in Duitsland aan de gang zijn 3). Er wordt ook vastgesteld - maar zonder dat daarbij de logische samenhang en het historisch verband worden geanalyseerd - dat Gorter destijds, dat wil zeggen in 1920 en 1921, nog de noodzaak van een politieke *voorhoede* onderschreef 4). Met die vaststelling wordt, zijdelings als het ware, aangeduid, dat het onderscheid tussen staatskapitalistische opvattingen en het radencommunisme zoals het zich heeft ontwikkeld, méér behelst dan alleen maar een andere kijk op de functie van de staat.

Noch de betrekkelijke juistheid van deze opmerkingen op zichzelf, noch de omstandigheid dat daarbij naar een bepaalde klassenworsteling dan wel naar bepaalde massabewegingen wordt verwezen kan onze kritiek doen verstommen. Ons voornaamste bezwaar richt zich hiertegen, dat overal waar op de pagina's van "Spartacus" gerept wordt van 't verband tussen radenkommunistische opvattingen en de strijd van de arbeiders, uitsluitend gezegd wordt dat er een verband bestaat, dat verband echter nergens konkreet wordt aangetoond of onderzocht. Vrijwel nergens houdt de "Spartacus"-redaktie zich bezig met de *inhoud* van het zelfstandig arbeidersoptreden: met de onontkoombare vraag hoe de zelfstandige arbeidersstrijd ontstaat en hoe deze zich ontwikkelt.

-
- 1) Deel 1 en 2 van dit opstel zijn verschenen in "Daad en Gedachte" van respectievelijk juni en juli j.l.
 - 2) "Spartacus", mei 1979, blz. 59
 - 3) Idem, blz. 58.
 - 4) Idem, blz. 59. - "Spartacus" vermeldt niet, dat de Duitse radencommunist Otto Rühle al in 1920 in een geschrift getiteld "Die Revolution ist keine Parteisache" tot de konklusie kwam, dat het van burgerlijke huize zijnde partijwezen onbruikbaar is voor de bevrijdingsstrijd van de arbeidersklasse.

"Spartacus" spreekt van de zelfstandige strijd in *algemene* - en daarbij dan nog uiterst vage - termen en dat niet omdat het blad bij zijn beschouwingen van het bijzondere naar het algemene gaat, maar omdat het bijzondere voor dit blad niet lijkt te bestaan. Het gevolg is, dat de zelfstandige strijd van de arbeiders bij "Spartacus" een puur *abstract begrip* wordt en dat heeft wederom tot gevolg dat de ontwikkeling van de radencommunistische opvattingen onvermijdelijk geschetst wordt als een ontwikkeling van *ideeën*.

Het is allerminst toevallig, dat het meinummer van "Spartacus", waarin de beschouwingen van dat blad over "Radenkommunisme en klassenstrijd" worden afgesloten, voor 't grootste deel gevuld is met uiteenzettingen omtrent en citaten uit socialistische literatuur en met een beknopte schets van de - oude, d.w.z. niet zelfstandige - arbeidersbeweging, die - wederom niet toevallig naar onze overtuiging - op blz. 47 met "de beweging van de arbeiders" wordt verward. Dat daarbij de vraag rijst, wat een min of meer chronologische en zéér aan de oppervlakte blijvende schets van de periode tussen pak weg 1840 en pak weg 1870 of zelfs 1920 heeft uit te staan met de zelfstandige arbeidersstrijd, die in de bewuste schets niet wordt aangeroerd, is vanzelfsprekend. De vraag wordt ook door "Spartacus" zelf gesteld. Het antwoord dat het blad geeft luidt: méér dan zo direkt lijkt 5). Maar dat "méér" komt bij de verdere uiteenzettingen nauwelijks uit de verf.

Aan de desbetreffende pagina's gaat een "Inleiding" vooraf, waarin de bedoeling van de verhandeling wordt verduidelijkt. De auteur(s) wil(len) nagaan welke "verwachtingen" omtrent de maatschappelijke ontwikkeling in de loop van de tijd door Marx en zijn leerlingen zijn uitgesproken en in welk opzicht en waarom zij die verwachtingen hebben moeten herzien. Een dergelijke taakstelling getuigt ons inziens van een misverstand: niet om "verwachtingen" gaat het namelijk, maar om een analyse van de in het kapitalistisch produktieproces werkzame krachten. Waar reeds in deze "Inleiding" wordt gewezen op de *reden*, dat de zogenaamde "verwachtingen" herzien moesten worden, zit "Spartacus" wederom op het verkeerde spoor. Het blad ziet die gelegen in het feit dat in Marx' dagen (en ook later nog) de ontwikkeling der techniek verhoudingsgewijs nog in de kinderschoenen stond en de techniek vervolgens "de kapitalistische wereld op een zodanige wijze heeft veranderd, dat de maatschappelijke gevolgen ervan in hun volle omvang nooit konden worden voorzien..." 6). Met een dergelijke uitspraak worden de dingen precies op hun kop gezet. Hier wordt de technische ontwikkeling opgevat als de *oorzaak* van maatschappelijke *gevolgen*. In werkelijkheid is de maatschappelijke ontwikkeling de oorzaak van de ontzaglijke vooruitgang der techniek, die wat zij ook veranderd moge hebben, *niet* het wezen van het kapitalistische produktieproces heeft aangetast.

Maar is het dan niet waar, zal de lezer uitroepen, dat ook Marx een kind van zijn tijd was, dat van zijn leerlingen (of vermeende leerlingen) hetzelfde kan worden gezegd en dat de sporen daarvan overal in zijn en hun geschriften zijn te vinden, tot in die van de radenkommunisten toe? Natuurlijk is dat waar, maar men moet zich rekenschap geven wat dat betekent. Het marxisme is een *methode*, een methode om de samenleving te onderzoeken, een methode die uit de menigvuldige *bijzonderheden* het wezenlijke of *alge-*

5) "Spartacus", mei 1979, blz. 47.

6) Idem, blz. 7.

mene distilleert. Dat *algemene* is geen onveranderlijke grootheid, zomin als de algemene konklusies die de natuurkundigen uit de natuurverschijnselen trekken onveranderlijk zijn. Maar die algemene konklusies, die maatschappelijke of natuurkundige *wetten* - om een ander woord te gebruiken - zijn geen verwachtingen of voorspellingen, maar een abstracte formulering van feitelijke processen, die met behulp van dezelfde onderzoeksmethode onophoudelijk aan nieuw bekende feitelikheden dient te worden aangepast.

Schijnbaar is dit hetzelfde wat ook door "Spartacus" beweerd wordt als het bewuste blad (in de "Inleiding" van het meinumner) van een herziening van konklusies spreekt en (op blz. 62) - in navolging van Anton Pannekoek - nadrukkelijk stelt, dat het marxisme niet moet worden opgevat als "een onvruchtbaar dogma van opgelegde waarheden". Dat het allermint hetzelfde is blijkt hieruit, dat "Spartacus" het niet heeft over de herziening van beperkt geldige waarheden, maar over de herziening van "verwachtingen".

"Spartacus" heeft gelijk als het blad in dezelfde "Inleiding" betoogt, dat de radenkommunistische opvattingen pas konden ontstaan toen de maatschappelijke verhoudingen de arbeiders tot zelfstandige strijd noopten. In de kontekst van deze inleiding echter wordt - bedoeld of onbedoeld - de indruk gewekt, dat het radencommunisme nieuwe, andere verwachtingen opstelt, terwijl het in werkelijkheid naar een zo nauwkeurig mogelijke beschrijving streeft van voor onze ogen zich voltrekkende maatschappelijke processen en in het licht daarvan bepaalde interpretaties wijzigt. "Spartacus" komt daaraan niet toe en kan daaraan niet toekomen, doordat het blad bij de zelfstandige strijd als puur abstract begrip blijft staan, zich niet met de bijzondere, konkrete verschijningsvorm daarvan bezighoudt en zichzelf aldus berooft van de mogelijkheid uit feitelijke bijzonderheden algemene gevolgtrekkingen te maken.

"Spartacus" schrijft weliswaar (blz. 62), dat de eigentijdse ontwikkeling nauwlettend geobserveerd moet worden, maar gaat allermint dienovereenkomstig tewerk. Dat blijkt wellicht nergens zo duidelijk als daar, waar op dezelfde bladzijde, aan de hand van een citaat van Pannekoek, gesteld wordt, dat "het marxisme een levende kracht is in het hoofd en het hart van de revolutionaire arbeiders". De vraag of de bewuste woorden van Pannekoek, die voorkomen in zijn bekende kritiek van de leninistische filosofie, los van het verband waarin zin prijken zó gehanteerd mogen worden als het door "Spartacus" wordt gedaan, willen wij laten rusten. Waar het ons om te doen is, is dit, dat wat Pannekoek ook bedoeld mag hebben, de bewuste formulering geen weergave is van de realiteit en dat juist de ontwikkeling van de zelfstandige arbeidersstrijd dat onweerlegbaar aantoonst.

Nergens, maar dan ook nergens, gaan arbeiders tot zelfstandige strijd over omdat in hun hoofd en hart het marxisme een levende kracht zou zijn, die hen daartoe zou aansporen. Wat hun er toe brengt zich te verzetten is niets anders dan hun *belang* en bij hun verzet zijn zij zich van de betekenis daarvan veelal niet of nauwelijks bewust. Met het marxisme houden "de" arbeiders zich niet bezig, noch met het hoofd, noch met het hart. Welke vorm van zelfstandige arbeidersstrijd men ook analyseert, welk konkreet arbeidersoptreden men ook onderzoekt, nergens zal men vinden dat marxistische opvattingen daarbij ook enige rol hebben gespeeld. Het is omgekeerd: iedere zelfstandige strijd dwingt tot bezinning omtrent de juistheid van sommige marxistische zienswijzen en juist in een dergelijke bezinning bestaat in feite de toepassing van de marxistische methode. 't Marxisme sti-

muleert niet de zelfstandige strijd, het stelt de betekenis daarvan in het licht. De opvatting, dat het marxisme een levende kracht in hoofd en hart van de arbeiders zou zijn is een restant van 't ideeëngoed van de oude arbeidersbeweging en van de wijze waarop zij het marxisme meende te moeten interpreteren. Feitelijk onderzoek naar wat er bij zelfstandige arbeidersstrijd aan de hand is toont de onhoudbaarheid van die interpretatie aan. "Spartacus" blijft haar hanteren, ook al erkent het blad (op blz. 50) dat "klassenstrijd altijd een belangenstrijd is".

Wat de zelfstandige arbeidersstrijd leert is, dat niet bepaalde maatschappij-opvattingen daaraan een revolutionair karakter verlenen, maar de omstandigheid dat het arbeidersbelang de strijdenden in botsing doet komen met de burgerlijke verhoudingen en de burgerlijke orde; dat niet een zeker bewustzijn de voorwaarde vormt voor deze strijd (afgezien dan een duidelijk bewustzijn van hun eigen belangen en wensen), maar dat (maatschappelijk) bewustzijn een produkt van de strijd is. Hoe dat bewustzijn tot stand komt en hoe het soms maar gedeeltelijk tot stand komt en wat dat betekent voor de praktijk van de klassenstrijd in het algemeen en voor de tot dusver daaromtrent gehuldigde opvattingen, dat vormt de wezenlijke inhoud van de radenkommunistische analyses, die - we hebben hierboven niets teveel beweerd - door "Spartacus" (op blz. 65) als "verwachtingen inzake de verdere toekomstige ontwikkelingen van de maatschappij" worden gedefinieerd, maar die iets volstrekt anders zijn.

"Spartacus" belooft weliswaar (in het meinumner) over de ontwikkeling van de klassenstrijd en die van het historisch-materialisme (marxisme) te schrijven, maar die belofte wordt op geen enkele wijze ingelost. Over de klassenstrijd wordt nauwelijks gesproken. Dientengevolge komt ook de ontwikkeling van het historisch-materialisme niet echt aan bod. In plaats daarvan wordt de lezer een surrogaat geboden. Een krasse beschuldiging, zal de lezer zeggen. Inderdaad, maar één, die wij graag met enkele voorbeelden en toelichtingen willen staven.

Afgezien van een klein aantal, vrij willekeurig gekozen citaten uit een opstel van Anton Pannekoek uit 1919 - citaten die naar onze smaak op de betekenis van het historisch-materialisme weinig licht werpen 7) - is het zo, dat het historisch-materialisme op de pagina's die "Spartacus" zogenaamd aan de ontwikkeling daarvan zou wijden, schittert door afwezigheid. Er wordt met geen woord gerept over het fundamentele onderscheid tussen de idealistische en de materialistische opvatting (of benadering) van de geschiedenis, een onderscheid dat het historisch-materialisme *kenmerkt* en dat het *wezen* ervan vormt. Er wordt al evenmin gerept van het feit, dat de oude arbeidersbeweging, ofschoon ze zich op Marx beriep (en soms nog steeds beroept), als gevolg van de historische omstandigheden waaronder ze ontstond, doortrokken was van een *idealistische* maatschappijbeschouwing en

-
- 7) Het bewuste opstel van Pannekoek verscheen in twee afleveringen in "De Nieuwe Tijd" van genoemd jaar. Omdat P. zich keerde tegen een aantal misvattingen, die in het burgerlijke kamp omtrent het historisch-materialisme heersen, geenszins een samenvatting wilde geven van hetgeen het historisch-materialisme inhoudt, leent zijn opstel - of lenen passages daaruit - zich allerm minst voor het doel waarvoor "Spartacus" ze wil gebruiken.

als gevolg daarvan wederom zich hoe langer hoe meer van de beweging der arbeiders moest distancieren.

Voor "Spartacus" bestaat de ontwikkeling van het historisch-materialisme hierin, dat bepaalde "verwachtingen" van Marx (of van andere marxisten) "herzien" moesten worden. In werkelijkheid gaat het om héél iets anders.

Nemen we als voorbeeld de bekende uitspraak van Marx, dat de bevrijding van de arbeiders slechts het werk van de arbeiders zelf kan zijn. Generaties lang behoorden deze woorden tot de meest geciteerde passages uit Marx' geschriften en generaties lang waren ze niettemin volledig in tegenspraak met alles wat de zogenaamde arbeidersbeweging deed. Nemen we als tweede voorbeeld die stelling uit Marx' beroemde "Thesen over Feuerbach" waarin hij er op wijst, dat iedere opvatting, dat de arbeiders moeten worden opgevoed er automatisch toe leidt, dat de "opvoeders" zich verheven voelen boven hen die zouden moeten worden opgevoed, zodat er een scheiding tussen hen ontstaat. De stelling was ongetwijfeld vele voormannen van de oude arbeidersbeweging niet onbekend en niettemin streefde deze naar de (politieke) opvoeding van de arbeidende klasse. Nemen we tenslotte nog als voorbeeld de bekende uitspraak, dat het maatschappelijk zijn het bewustzijn bepaalt omdat het bewustzijn niets anders is dan het bewuste zijn en het 'zijn' niets anders is dan het werkelijke levensproces. De woorden werden - zij het zonder de toegevoegde verklaring - ontelbare keren aangehaald, maar dat belette niet, dat er steeds door de oude arbeidersbeweging naar werd en wordt gestreefd om (in het kader van het opvoedingsstreven) de arbeiders een bepaald bewustzijn bij te brengen, dat "klassebewustzijn" werd genoemd, maar dat in werkelijkheid het politieke bewustzijn van idealistische intellektuelen bleek en blijkt te zijn.

Waarom het nu bij al deze voorbeelden gaat is dit, dat eerst de zelfstandige arbeidersstrijd de diepe tegenstelling tussen dit alles en de praktijk van de oude arbeidersbeweging in het licht heeft gesteld, dat pas de zelfstandige strijd aan deze uitspraken een inhoud heeft gegeven, die er tevoren *niet* aan werd verleend. Waarom het gaat, wanneer men het over de ontwikkeling van het historisch-materialisme en de zelfstandige strijd heeft dat is: te laten zien, hoe de zelfstandige strijd voortdurend dwingt tot nieuwe bezinning en tot herinterpretatie.

Zeer bekend is Marx' uitspraak, dat de filosofen tot nu toe de wereld op verschillende manieren hebben geïnterpreteerd, maar dat het er op aankomt haar te veranderen. Wat de zelfstandige strijd laat zien is, dat het niet de filosofen (of sociologen of politici of vakbondsleiders) zijn, die de wereld veranderen, maar de strijdende arbeiders. Nu had Marx in de bewuste 11e These over Feuerbach ook niet gezegd, dat het veranderen van de wereld tot de eigenlijke taak van de filosofen behoorde. Maar iedereen las de bewuste tekst alsof hij dat nu juist wél gezegd had. Niemand gaf er zich rekenschap van dat hij dat laatste onmogelijk bedoeld zou kunnen hebben, omdat het in strijd geweest zou zijn met zijn zienswijze, dat het hele maatschappelijke leven in wezen *praktisch* is (8e These over Feuerbach) en dat maatschappelijke verandering een zaak van de *praktijk* (3e These omtrent Feuerbach) is. Wat in de 11e These over Feuerbach werd gelezen (en door bepaalde vertegenwoordigers van de oude arbeidersbeweging nog immer wordt gelezen) vloekt met de zienswijze van 't historisch-materialisme, dat er niet aan de wereld bepaalde "waarheden" (van Lenin, van Mao of van Marx zelf) moeten worden opgedrongen, maar dat het er op aankomt, uit de werke-

lijke ontwikkeling van de wereld bepaalde waarheden af te leiden. Zo voert, beogen wij aan te tonen, een konfrontatie van de 11e These over Feuerbach met de zelfstandige arbeidersstrijd niet slechts tot een herbezinning op deze These zelf, maar tot een herbezinning op heel het historisch-materialisme. En die laatste bezinning, op 't historisch materialisme in zijn geheel, in zijn totaliteit, is natuurlijk de zinvolle bezinning, niet die op een bepaalde stelling of een bepaalde uitspraak. Zij kan er slechts op neerkomen, dat *niet* de zelfstandige strijd aan het historisch-materialisme wordt getoetst, maar omgekeerd het historisch-materialisme (of wat daar voor door pleegt te gaan) aan de zelfstandige strijd.

"Spartacus" toetst de marxistische theorie niet aan de praktijk van de zelfstandige strijd. Indien het blad daartoe wél een poging had gedaan, zou het zich bijvoorbeeld hebben kunnen afvragen, wat of het nu eigenlijk zeggen wil, dat het bewustzijn niets anders is dan het bewuste zijn en hoe in verband daarmee de woorden van Marx moeten worden verstaan, dat "het er niet op aan komt wat deze of gene proletariër of zelfs het gehele proletariaat zich als 'doel' voorstelt, maar dat het er op aan komt wat het proletariaat *is* en diens gevolge gedwongen zal zijn te doen." Nu komt het blad niet verder dan de merkwaardige uitspraak 8) dat "de arbeidersklasse haar strijd bepaalt en voert en dat het er daarbij niet toe doet of de arbeiders zich daarvan *wetenschappelijk* bewust zijn." Wat of wij ons onder *wetenschappelijk* bewustzijn hebben voor te stellen, in welk opzicht het zich van een huis-tuin-en-keuken-bewustzijn onderscheidt, of Jozef Dietzgen ongelijk had toen hij een dergelijk onderscheid in zijn geschrift over het wezen van de menselijke hoofdarbeid nadrukkelijk ontkende, of een arbeider die zich tijdens een 'wilde' staking bewust wordt, dat de vakbond tot zijn tegenstanders behoort, zich van dat simpele feit *wetenschappelijk* bewust wordt, daarover zwijgt "Spartacus". Het is dat stilzwijgen dat ons de indruk geeft dat het blad onbewust bijzonder onwetenschappelijk te werk gaat.

Hierboven zeiden wij, dat een onderzoek naar de ontwikkeling van het historisch-materialisme slechts betekenen kan, dat dit historisch-materialisme aan de zelfstandige strijd getoetst wordt. Een dergelijke toetsing betekent allereerst, dat onderzocht wordt in hoeverre er bij Marx nog resten van een idealistische opvatting zijn te vinden, in hoeverre juist daarop in later tijd het accent gelegd werd, in welk opzicht de accenten als gevolg van het zelfstandig optreden der arbeiders verschoven worden. "Spartacus" houdt zich, in plaats van het hoe en waarom van deze dingen te onderzoeken, bezig met het vermeende feit, dat Marx op korte termijn ontwikkelingen voorspelde, die zich óf eerst veel later zouden voltrekken óf wel zich nog in het geheel niet hebben voorgedaan. Zo zou bijvoorbeeld volgens "Spartacus" Marx een proletarische revolutie en de ondergang der burgerlijke samenleving in zijn tijd reeds als vrij aanstaande hebben beschouwd. Een dergelijke zienswijze berust naar onze mening op een misverstand. Uitgerekend Marx zag de proletarische omwenteling allesbehalve nabij. Van hem stamt de uitspraak, dat een maatschappij niet ten onder gaat eer alle produktieve krachten ontwikkeld zijn die zij ontwikkelen kan en dat nieuwe, hogere produktieverhoudingen nooit voor de oude in de plaats komen eer hun bestaansvoorwaarden in de schoot van de oude maatschappij zijn uitgebroed. En wie zich de vraag mocht stellen of Marx wel in staat was de moderne ont-

8) "Spartacus", mei 1979, blz. 31.

wikkeling van het kapitalisme te voorzien, diens aandacht zij er op gevestigd dat hij bij zijn onderzoekingen soms een produktieapparaat schildert, dat technisch veel verder ontwikkeld is dan heden waar ook ter wereld het geval is 9).

"Spartacus" met andere woorden legt het verband tussen de proletarische strijd van nu en de maatschappij-onderzoekingen van Marx op geheel verkeerde wijze. Marx "voorspelde" de proletarische revolutie niet, hij leidde haar komst af uit de kapitalistische produktieverhoudingen. Hij zei niet wanneer een dergelijke revolutie zou komen, hij betoogde dat de kapitalistische ontwikkeling in een dergelijke omwenteling zou uitmonden, een omwenteling, die in tegenstelling tot vroegere politieke omwentelingen een sociaal karakter zou dragen. De maatschappelijke ontwikkeling die sindsdien verstreken is noopt ons niet Marx' "voorspellingen" te corrigeren, zij werpt een duidelijker licht op de werkelijke betekenis van zijn analyses.

Maar, zal men vragen, moeten in die analyses dan niet de ervaringen van de zelfstandige arbeidersstrijd worden betrokken, zoals Marx destijds de ervaringen van de toenmalige klassenstrijd er in betrok? Inderdaad en dat is precies, wat het radencommunisme heeft ondernomen en dat is het wat ertoe heeft geleid, dat mét de ontwikkeling van de zelfstandige klassenstrijd ook het radencommunisme zich ontwikkeld heeft, zich nog voortdurend ontwikkelt en zich zal blijven ontwikkelen. Maar de fasen van die ontwikkeling - die bijvoorbeeld gekenmerkt worden door totaal gewijzigde opvattingen over denken en zijn, bewustzijn en strijd, over de vraag wat of arbeidersmacht nu eigenlijk is - worden door "Spartacus" niet geschetst.

-
- 9) Vgl. Marx, "Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, Rohentwurf 1857-1858", Frankfurt/Main, blz. 592-594.

=====

DE TEKORTEN VAN HET ANTI-STALINISME

"Hoe komt het toch dat steeds weer aan de linkerzijde mensen eerst willens en wetens hun ogen sluiten voor de praktijken van het communisme, ondertussen anderen die dat niet doen zwart maken, en wanneer ze er na een aantal jaren toch achter komen (of liever gezegd: hun ogen niet langer dichthouden) niet alleen doen alsof ze de eerste zijn die dat deden, maar er zich ook nog op laten voorstaan, alsof het hier om een bijzondere intellectuele en politieke prestatie handelt..."

Bovenstaande woorden van de Nederlandse socioloog Bart Tromp troffen we aan in een bespreking van zijn hand van een bundel opstellen van de Engelse historicus E.P. Thompson, dezelfde die een aantal jaren geleden het meesterlijke boek "The Making of the English Working Class" publiceerde 1).

-
- 1) De bespreking van Tromp verscheen in de boekenbijlage van het weekblad "Vrij Nederland" van 21 juli 1979, blz. 26 en 27.

De ontboezeming van Tromp slaat allerm minst op Thompson zelf. Ze houdt verband met het feit, dat Thompson de vloer aanveegt met de Franse CP-filosoof Louis Althusser die zo'n twintig jaar lang iedere kritiek op het Stalinisme als "burgerlijk anti-communisme" afdeed om vervolgens zélf het Stalinisme af te wijzen, niet op een bijzonder radikale manier, maar wel op een manier alsof hij daarmee een bijzondere prestatie verrichtte.

Thompson, vertelt Tromp, is niet onder de indruk van Althussers kritiek omdat een dergelijke kritiek allesbehalve nieuw is. In de afgelopen halve eeuw is ze o.a. achtereenvolgens geuit door trotskisten, syndikalistten, opposities binnen de CP in 1940 en 1957, Sartre, Camus, groepen als Socialisme ou Barbarie en vele, vele anderen.

Mag hieruit worden afgeleid, dat Thompson (of Tromp) om aan te tonen hoe weinig nieuw de (telkens voor nieuw uitgegeven) kritiek op het Stalinisme is, niet verder teruggaat dan een halve eeuw geleden, dus tot omstreeks het jaar 1929? Als dat zo is, dan ligt daarin de verklaring menen wij, dat Tromp weliswaar terecht de hierboven geciteerde vraag stelt, maar het antwoord daarop schuldig blijft. Want het antwoord is te vinden in de kritiek die al vór voor 1929 en zelfs al vóór het uitbreken van de russische oktoberrevolutie zowel theoretisch als praktisch niet op het Stalinisme werd uitgeoefend, maar op *het bolsjewisme als zodanig*.

Die vroege en vroegste kritiek op het bolsjewisme - van Rosa Luxemburg in 1903, door de matrozen van Kroonstad in maart 1921, van Westeuropese marxisten heel in het begin van de jaren '20 - bekeek de bolsjewistische praktijk door de bril van de arbeidersklasse, oordeelde - soms uiterst scherp, soms aarzelend en vaag - vanuit het gezichtspunt van het proletariaat. De konklusie luidde, dat de russische revolutie van 1917 slechts als een burgerlijke revolutie verstaan kon worden, die niet door de bourgeoisie, maar door arbeiders en boeren werd voltrokken, waarbij in oktober voltooid werd wat in februari was begonnen. Voor zover deze kritiek zich kristalliseerde in de vorm van een oppositie - bijvoorbeeld de Arbeidersoppositie in Rusland of de K.A.P.D. 2) in Duitsland - ging het ofschoon geenszins formeel dan toch in feite, *niet* om een oppositie *binnen* het bolsjewisme, maar om een oppositie *tegen* het bolsjewisme.

Een dergelijke *fundamentele* kritiek is nadien nimmer meer van andere kant vernomen, een dergelijke *principiële* oppositie heeft het bolsjewisme op geen enkel ander tijdstip meer gekend. Latere opposities en latere kritici, waarvan het ook in de jaren '20 wemelde, hebben zich nooit op het standpunt van de arbeidersklasse geplaatst, maar altijd op de basis van het bolsjewisme zelf. Van dat standpunt uit was een fundamentele en principiële kritiek op het bolsjewisme een onmogelijkheid.

De vroege kritiek op het bolsjewisme kwam tot de slotsom dat het dictatorschap van Stalin en alles wat daar aan vast zat een logische konsekwentie van het bolsjewisme was. Voor de latere kritici, die zich op de bodem van het bolsjewisme plaatsten, was het Stalinisme "slechts" een "ont-aarding", een "uitwas" of een "verraad" van het leninisme. Het antwoord op de vraag van Bart Tromp is, wanneer men zich hier rekenschap van geeft,

2) K.A.P.D.: Kommunistische Arbeiders Partij van Duitsland, wel te onderscheiden van de V.K.P.D., de Verenigde Kommunistische Partij van Duitsland (verenigd met een deel van de Onafhankelijke Socialisten), die bolsjewistisch was.

niet zo moeilijk. Dat steeds weer mensen "aan de linkerzijde" (we laten deze terminologie voor rekening van Tromp) voor de praktijk van het bolsjewisme de ogen sluiten spruit hieruit voort, dat het bij al deze mensen om burgerlijke lieden gaat, die vanuit hun burgerlijke positie en hun burgerlijk standpunt een burgerlijke omwenteling als de russische niet aan een *fundamentele* kritiek kunnen onderwerpen en als zij tenslotte tóch tot een kritisch geluid gedwongen worden, slechts tot een kritiek kunnen komen die zich *binnen het burgerlijk raam* beweegt. Dat geldt niet alleen voor intellectuelen als Sartre, Camus of Althusser, maar ook voor politieke groepen en stromingen, gelijk Socialisme ou Barbarie of de trotskisten, met Trotski zelf, als kind van de burgerlijke russische revolutie in de eerste plaats. Dat zij zich daarbij op hun kritiek laten voorstaan (zoals TrTromp terecht konstateert) is niet zo verwonderlijk. Het *is* inderdaad een prestatie om van burgerlijk standpunt de burgerlijke samenleving of de burgerlijke revolutie te kritiseren. Maar de "kritiek" die daarbij wordt geproduceerd is dan ook telkens een "kritiek" die vanuit arbeidersstandpunt terstond kan worden doorgeprikt.

=====

E E N B R I E F U I T G R O O T - B R I T T A N N I E

Nadat het stukje op de eerste bladzijden van dit nummer over de Britse premier Thatcher en haar oorlogsverklaring aan de Britse stakers al was geschreven ontvingen wij - met grote vertraging als gevolg van stiptheidsakties bij de Britse posterijen - een brief over hetzelfde onderwerp van een in Engeland wonende vriend. Wij drukken daaruit de volgende passages af.

LONDEN, midden juni 1979.

... Als de regering-Thatcher er inderdaad toe overgaat op dezelfde wijze als het conservatieve kabinet-Heath destijds wettelijke maatregelen te treffen die een einde moeten maken aan die strijdmethoden die de Britse vrachtwagenchauffeurs hebben toegepast tijdens de afgelopen winter, dan zou dat kunnen uitlopen op een soortgelijke konfrontatie met de arbeidersklasse als die, welke Heath tenslotte zijn politieke kop heeft gekost. Maar volstrekt zeker is dat niet. Ik bedoel hiermee niet, dat het mevrouw Thatcher beter zou kunnen vergaan dan hém, ik wil hiermee zeggen, dat de geschiedenis zich niet altijd in dezelfde *vorm* herhaalt. Het zou best eens kunnen zijn, dat de gebeurtenissen wel op eendere manier eindigen maar dat zij niettemin een totaal andere loop nemen.

Ik kom op die gedachte door de staking van de vrachtwagenchauffeurs te vergelijken met de staking van de Ford-arbeiders, die in de voorafgaande herfst de regering-Callaghan op het punt van haar loonbeleid tot een kapitulatie dwong.

De Ford-staking, waarbij de arbeiders in alle Britse fabrieken van

het Amerikaanse concern zowat tegelijkertijd in staking gingen voor een loonsverhoging die v r uitging boven het door de overheid vastgestelde maximum, werd namelijk door de Britse arbeidersklasse volkomen terecht en volkomen vanzelfsprekend beschouwd als een soort van 'test'. De arbeiders beseften dat hun kameraden van Ford als het ware de spits afbeten in een gevecht dat elke arbeider raakte. Dientengevolge was de Ford-staking, waar *alle* Ford-arbeiders zonder uitzondering achter stonden en niemand als stakingsbreker en werkwillige wenste op te treden, uitermate populair.

Zonder dat er door de stakingsleiding nadrukkelijk om behoefde te worden gevraagd, weigerden praktisch alle groepen arbeiders die op enigerlei wijze te maken kregen met pogingen van de Ford-direktie om de gevolgen van de staking te verzachten of het stakingsfront te breken, zich voor iets dergelijks te lenen. De havenarbeiders van Harwich, Lowestoft en Felixstowe (waar 't moderne kontainervervoer is gekoncentreerd) weigerden de Ford-kontainers te lossen waarmee Ford-onderdelen uit de fabrieken op het Europese vasteland naar Engeland werden verscheept. Het spoorwegpersoneel weigerde die onderdelen, voor zover ze vlak vóór het uitbreken van de staking al gelost waren, te vervoeren. Zeelieden weigerden uit te varen indien er zich aan boord van hun schepen ook maar één van de Britse Ford-fabrieken afkomstige zending bevond. De arbeiders, werkzaam in het beroepsgoederenvervoer langs de weg handelden insgelijks.

Als gevolg van die solidariteit en de daardoor geschapen situatie behoefde er bij de door staking getroffen Ford-fabrieken nauwelijks tegen onderkruipers te worden gepost en evenmin was het nodig om de aanvoer van materialen te beletten. Bovendien was er voor de stakende Ford-arbeiders ook geen enkele reden om "*vliegende stakersbrigades*" naar bedrijven te sturen, wier werkzaamheid hun strijd nadelig zou hebben kunnen beïnvloeden.

Wat de vrachtwagenchauffeurs eind december 1978 en begin januari 1979 bereikten met wat men "het secundaire posten" is gaan noemen (in feite dezelfde taktiek die de Britse mijnwerkers al in het eerste kwartaal van het jaar 1972 toepasten), dat zag men bij de Ford-staking *niet* doordat de stakers er geen behoefte aan hadden, doordat de noodzaak ertoe niet bestond. De algemene solidariteit met de Ford-stakers was dermate groot, dat arbeiders in andere branches zoals havens, spoorwegen en wegvervoer *eigener* beweging in actie kwamen.

Welnu, als het effekt dat met "secundair posten" wordt beoogd zonder dat "secundaire posten" wordt bereikt en "*vliegende brigades*" derhalve totaal overbodig zijn en om die reden niet worden gevormd, dan is iedere wetgeving tegen "secundair posten" op zo'n moment niet meer dan een slag in de lucht.

In 1972, toen de Industrial Relations Act (de wet op de industriële verhoudingen) bepaalde vormen van staken en aktie aan banden legde of verbood, laptten de Britse arbeiders die wet eenvoudig aan hun laars met het gevolg dat door hun *massale* stakingsaktie de wet krachteloos werd gemaakt. Iets dergelijks kan natuurlijk opnieuw gebeuren. Zou er bij stakingen wederom op uitgebreide schaal het "secundaire posten" worden toegepast, dan kunnen natuurlijk niet al degenen die dat in praktijk brengen voor de rechter worden gesleept, zoals dat bijvoorbeeld in 1973 wegens soortgelijke wijze van posten w l gebeuren kon bij een bouwvakstaking van beperkte omvang. Toen werden tegen drie arbeiders vonnissen uitgesproken van respectievelijk drie jaar, twee jaar en negen maanden gevangenisstraf. Maar wie zou durven beweren, dat het in de toekomst pers  zo zal gaan als in het

verleden?

Wat de jaren '70 in Groot-Brittannië bovenal hebben laten zien, is de enorme vindingsrijkheid van de arbeiders. Niet zodra had de heersende klasse een passend antwoord gevonden op bepaalde, eerder nog niet toegepaste proletarische strijdvormen, of de arbeiders ontwikkelden al weer totaal andere nieuwe strijdvormen die geen mens had kunnen voorzien.

Zeker, ik ben er van overtuigd, dat mevrouw Thatcher zou moeten terugkrabbelen als de arbeiders (niet de bonden natuurlijk) zich doodeenvoudig niet aan haar eventuele wetgeving zouden storen. Maar wat als de arbeiders niet zó zouden handelen als tijdens de chauffeursstaking, maar indien men, en dan op veel groter schaal, een soort van herhaling te zien zou krijgen van wat er tijdens de Ford-staking is gebeurd, een gebeuren waarvoor de plannen van de huidige regering stellig niet ontworpen zullen worden? Wat, als de arbeiders een frontale en direkte botsing met de regering vermijden en langs andere wegen en met andere methoden dan de chauffeurs macht ontwikkelen?

Of de heersende klasse dan niet naarstig zou zoeken naar nieuwe methoden om het met de arbeiders klaar te spelen en hen in bedwang te houden? Vast en zeker en vast en zeker zal zij daarbij op de hulp van de vakbeweging kunnen rekenen. Maar men mag niet vergeten, dat er voor een heersende klasse maar één toereikend middel is om het met de arbeiders klaar te spelen en dat is een middel dat zij nimmer kan toepassen. Alleen als er geen arbeidersklasse zou bestaan zou er geen sprake zijn van klassenstrijd. Zonder arbeidersklasse zou er echter ook geen heersende klasse zijn...

=====